

Oriental Journal of Education [SJIF for 2022:6](#)**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL STUDY OF CHILDREN WITH AUTISM***Nazokat Kutbiddinovna Abidova**Ph.D. Acting Associate Professor**Kokan University**Kokan, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: Autism, child, communication, attention, diagnostic form, diagnostic group, individual, length.

Received: 02.06.23**Accepted:** 04.06.23**Published:** 06.06.23

Abstract: Studying children with autism presents unique challenges due to communication difficulties. Therefore, it is necessary to pay special attention to the organization of their inspection. Examination of children with autism is longitudinal, dynamic and diagnostic. For this purpose, diagnostic groups are established, in which specialists work with each child individually.

AUTIZMGA EGA BOLALARNI PSIXOLOGO-PEDAGOGIK O'RGANISH*Nazokat Qutbiddinovna Abidova**PhD. dotsent vazifasini bajaruvchi**Qo'qon unuversiteti**Qo'qon, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: Autizm, bola, aloqa, diqqat, diagnostik shakl, diagnostik guruh, individual, longityud.

Annotatsiya: Autizmli bolalarni o'rganish o'zaro aloqani o'rnatishdagi qiyinchiliklar tufayli o'ziga xos murakkabliklar tug'diradi. Shuning uchun ularni tekshirishni tashkillashtirishga alohida diqqatni qaratish lozim. Autizmga ega bo'lgan bolalarni tekshirish longityud, dinamik va diagnostik shaklda bo'ladi. Ushbu maqsadda diagnostik guruxlar tashkil etiladi, unda mutaxassislar har bir bola bilan individual (yakka holda) ish olib boradilar.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕТЕЙ С АУТИЗМОМ*Назокат Кутбиддиновна Абидова**Ph.D., Исполняющий обязанности доцента**Коканский университет**Кокан, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Аутизм, ребенок, общение, внимание, диагностическая форма, диагностическая группа, индивидуум, продолжительность.

Аннотация: Изучение детей с аутизмом сопряжено с уникальными трудностями из-за трудностей общения. Поэтому необходимо уделить особое внимание организации их осмотра. Обследование детей с аутизмом лонгитюдное, динамическое и диагностическое. Для этого создаются диагностические группы, в которых специалисты работают с каждым ребенком индивидуально.

KIRISH

Autizmli bolalarni tekshirishning boshqa o'ziga xos xususiyati kompleks tarzda tekshirishni tashkillashtirish xisoblanadi, unda ayniqsa boshlang'ich bosqichida bir mutaxassis, psixolog yoki pedagog maqsadli olib boradi. Bunday yondashuv bolani yangi muhitga ko'nikishiga, ozgina bo'lsa ham moslashishiga yordam beradi. Qo'rquvlarini, xavotirlanishni bartaraf etishga imkon beradi. Bolani yangi sharoitga ko'nikishiga qarab boshqa mutaxassislar(logoped, psixiator) sekin-asta qo'shilishlari mumkin: xonaga sekin kiradi yoki unda bo'la turib sekin-asta bolaga yondasha boshlaydi(ikkinchi variant samaraliroqdir). Biroq bu alohida mahorat va ehtiyotkorlikni talab etadi, chunki biron-bir qat'iy harakat hamda baland aytilgan so'z autizmli bolada himoya reaksiyasini yuzaga keltirib, qo'yilgan tekshiruv maqsadiga erisha olmaslik mumkin.

ASOSIY QISM

Ushbu bosqichning maqsadi autizmli bolaning dizontogenezini aniqlash. Unga bolani faoliyatini kuzatish orqali erishiladi, bu esa emotsional-iroda jarayonidagi nuqsonlarni boshlang'ich davrida baholash imkonini beradi. So'ngra bolani ko'rsatgan imkoniyatlariga ko'ra mutaxassis keyingi tekshiruvlarni tuzadi hamda natijada u bilan o'zaro munosabatga kirishni tashkillashtirib quradi.

Bolani kuzatish psixologning xonasiga kirgan vaqtidanoq amalga oshirila boshlaydi. Bu autizmli bolaning ko'pgina spesifik xarakteristikasini aniqlashga yordam beradi. Masalan mutaxassis autizmli bolaning tashqi belgilariga, asosan: gavdaning turishi, ritm va yuz mimikasi, harakat xarakteriga diqqatini qaratadi. Bolaning yuz mimikasi hamda uni ifodalanishi sovuqqon bo'lishi mumkin, bu autizmli bolani dizontogenezini birinchi bosqichini xarakterlaydi.

Bolani xulqini baholashda uning adekvatligiga hamda qiziqishiga yoki atrofdagilardan o'zini olib qochishiga e'tibor qaratish lozim. Bola yangi unga odatiy bo'lmagan sharoitga qanday ta'sirlanmoqdaligini belgilash muxim: loyqayd, tinch yoki onasining orqasiga bernishi, xonaga kirgisi kelmasligi, uni kuch bilan tortishlari(autizmli dizontogenezni uchinchi turi).

Autizmli bolani ikkinchi bosqichda tekshirishning asosiy vazifasi autizmli dizontogenez turini bola hamda kattaning orasidagi o'zaro munosabatlarni adekvat-imkoniyatlarini o'rnatishdir. Munosabatlarning adekvatligi bolaning affektiv jarayonlarini nuqsoning darajasiga bog'liq. O'zaro ta'sirlarning tashkiliy shakli bolani ixtiyoriy faoliyatini hamda unga kattalarning qo'shilishi. Bolaning rivojlanish darajasiga mos birgalikdagi faoliyat o'yinga aylanishi mumkin. Agarda birgalikdagi o'yinni shakllantira olinmasa, mutaxassis xonadagi predmetlarni bolaga boshqarish imkonini tashkillashtirishi lozim.

Bolaning o'yin faoliyatini rivojlanishini boshqa tomondan o'rganganda uning affektiv jarayonlaridagi nuqsonlarni aniqlashga imkon beradi. Masalan bola predmetlar bilan qanday harakatlanmoqda, predmetlarni mos o'yin shakllarida foydalanyaptimi yoki ularga boshqa ma'no beryaptimi; qisqa syujet epizodlarini ifodalamoqdami(ayiqchani mashinaga solib uchirishi), tashvish qo'rquvga oid syujetlarni o'ynashga qiziqishi; hayvonlarga aylanuvchi rollarni ijro etishga qiziqishiga e'tiborni qaratish muhim.

Autizmli bolaning emotsional-iroda va kommunikativ-imkoniyatlari jarayonlarini o'ziga xosligini aniqlashda, O.S.Nikolskaya klassifikatsiyasi bo'yicha ajratilgan autizmli dizontogenezini mezonlarini asosiylariga tayanish lozim.

Autizmli dizontogenezning birinchi turi(iroda faolligining darajasi):

- atrofdagi olamdan nafratining kuchayishi, barcha muloqotdan voz kechishi;
- sensor ta'sirlarga passiv ifodasi(bola qo'lga berilgan predmet yoki o'yinchoqni tashlab yuborishi);
- ko'ruv muloqotining yo'qligi(suxbatdoshiga qaramaslik);
- “xarbiy” xulqning borligi;
- mutizm, barcha verbal xarakterdagi muloqot imkoniyatlarining yo'qligi;
- harakatlarini bachkana ifodalashi.

Autizmli dizontogenezni ikkinchi turi(steriotiplarning darajasi):

- atrof muxitga ta'sirlariga ta'sirchanligini ifodalanishi(ovoz kuchi, yorug'lik, xaroratni tegishi);
- motor steriotiplarning ko'pligi;
- exolaliya, nutqiy steriotiplar, nutqiy shtamlarning borligi;
- steriotip muxitni tashkillashtirish talablarini ifodalanishi(ovqatni aloxida tanlashi, faqat bir turdagi kiyimlarni kiyishi, ma'lum bir aloxida predmetlardangina foydalanishi va xyuk.lar);
- qo'rquvining borligi;
- avtonom o'yin.

Autizmli dizontogenezni uchinchi turi(ekspansiya darajasi):

- xulqidagi janjalkashlikni ifodalanishi;
- biron-bir faoliyatga tez o'tishi;

- tasviriy muloqotning ifodalanganligi; motivatsiyasiz qo‘rquvlarning borligi;
 - suxbatdoshga qaratilmagan manzilsiz nutq;
 - birinchi shaxs kishilik olmoshidan foydalanmasigi;
- Autizimli dizontogenezni to‘rtinchi turi(emotsional nazorat darajasi):
- muloqotda yuqori ta’sirchnligini ifodalashi;
 - empatik qo‘lab-quvatlashga ijobiy baholash talablari;
 - yaqinlari bilan biologik bog‘liqligi(onasi bilan);
 - nutq sustlashuvchi xarakterga ega bo‘lishi mumkin;
 - ko‘zli munosabat doimiy emas, uzuk-uzuk xarakterga ega.

Bolani emotsional boshqarish darajalarini o‘rganish jarayonida mutaxassis u bilan muloqotga kirishish jarayonida autizimli belgilarni kuchayishini diqqat bilan kuzatishi lozim (autostimulyatsiya variantlarini kengayishi, tanlov munosabatlarini kuchayishi, undan to‘liq voz kechishi, qo‘rquvlarning yuzaga kelishi, agressiya, o‘ziga agressiya).

Yaxshi ishlayotgan bola kutilmaganda zerikishi yoki charchashi oqibatida birdaniga vazifani bajarishni to‘xtatib qo‘yishi mumkin, unga berilgan vazifaga o‘zining noadekvat reaksiyasi motivatsiyasiz predmet oldida qo‘rquvni yuzaga keltiradi. Bunga bog‘liq ravishda, ba’zi qo‘llanma va testli vazifalarni taxminan xonaning turli joylarida bola ularga sekin-asta ko‘nika olishi hamda unga yangi va notanish tuyulmasligi uchun davom ettirish lozim. Agar mutaxassis o‘zining xonasida “Ertaklar olamiga sayyoxat” o‘yinini bola bilan tashkillashtira olsa yaxshi bo‘lar edi. Bir predmetdan boshqa predmetga o‘tishda bola tekshirish uchun kerakli maxsus diagnostik qo‘lanmalarga tutiladi. Mutaxassis testli vazifalar va kerakli predmetlardan sekin-asta ehtiyotkorlik bilan ushbu jarayonni boshqaradi. Biron-bir jarayonni aniqlashga mo‘ljallangan ba’zi qo‘llanmalar bolaning tanlov va spesifik imkoniyatlarini xisobga olgan xolda qo‘llanadi. Onasining va yaqinlarining ma’lumotlariga tayangan xolda o‘yinchoqlar yoki uning faoliyati uchun predmetlarni tanlanishi lozim.

XULOSA

Affektiv jarayonlarning nuqsonini ob’yektiv baholashda, uning rivojlanish dinamikasini kuzatish orqali kuzatish o‘rganish maqsadga molikdir. Dinamik kuzatuvni amalga oshirishda albatta boladagi autizimli belgilarning namoyon bo‘lishi yoki yosh darajasini mutaxassis albatta baholashi lozim. Shuningdek, bola tomonidan foydalanilayotgan adaptatsiya vositalarini kuzatish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Akhutina T.V. Generation of speech. Neurolinguistic analysis of syntax. - M.: Publishing House of Moscow. un-ta, 1989. - 215 p.
2. Basova A. G., Egorov S. F. History of deaf pedagogy. - M.: Education, 1984. - 293 p.

3. Basova A. G. Peculiarities of gestural-mimic speech in students of the preparatory class of a school for deaf children. (Without preparation in kindergarten.) // Problems of deaf pedagogy. - M., 1996. - S. 13-30.
4. Basova A. G., Gerankina A. G. Historical data on the attitude of deaf teachers to dactyl and gesture forms of speech in teaching the deaf. Sat. "Issues of deaf pedagogy". - M., 1990. - S. 13-19.
5. Bekmuradov N.Sh. Influence of a hot climate on the performance of students in deaf schools.: Abstract of the thesis. ... dis. cand. ped. Sciences. - M.: NIID APN, 1989. - 17 p.
6. Boschis R. M. Deaf and hard of hearing children. — M.: APN, 2013. — 335 p.
7. Boskis R. M. Mimic speech of the deaf and dumb // Deaf and hard of hearing children. - M.: APN RSFSR, 1999. - S. 100-114.
8. Vasiliev I. A. Methods of teaching deaf speech, writing and reading. - St. Petersburg, 1900. - S. 107-115.
9. Vyunova N.I. Theoretical foundations of integration and differentiation of psychological and pedagogical education of university students: Abstract of the thesis. dis. ... doc. psychol. Sciences / N.I. Vyunova. - M., 1999. - 41 p.
10. Gorbushina S.N. Worldview determinants of the formation of a future teacher's health culture: Dis. ... doc. ped. Sciences. - Izhevsk, 2005. - 374 p.
11. Geilman I. F. Manual alphabet and speech gestures. — M.: KOIZ, 1997. — 596 p.
12. Geilman I. F. Specific means of communication of the deaf. Dactylology and mimicry. - L.: LVC VOG, 1995. - Part 1. - 164 p..
13. <https://robo-med.com>[1]
14. <https://alp-itsm.ru> [2]